

Opvoeding, delinquente vrienden en delinquent gedrag van jongeren

*Raymond A.T. de Kemp, Ron H.J. Scholte, Geertjan Overbeek en
Rutger C.M.E. Engels*

Parenting, delinquent friends and delinquent behaviour of adolescents

Most theoretical models emphasize the impact of inept parenting in childhood and the increasing role of deviant friends on delinquent behaviour in early adolescence. In this transition phase, parenting behaviours might have indirect effects by affecting their offspring susceptibility to delinquent behaviour of friends. In the current study, we used longitudinal data of early adolescents who were interviewed three times in a period of one year. Contrary to our expectations, our findings showed that delinquent behaviour of best friends at school were not related to higher levels of adolescent's delinquency. In the first year of secondary education, girls and boys appeared to select friends with similar levels of delinquency. We found evidence that increasing delinquency could be explained by low levels of parental support and monitoring and high levels of psychological control.

Inleiding

In de literatuur over de ontwikkeling van delinquent gedrag worden de opvoeding door de ouders en omgang met deviante leeftijdgenoten als de belangrijkste factoren in de sociale omgeving beschouwd (Loeber & Farrington, 2000; Quinsey, Skilling, Lalumière & Graig, 2004). Opvoedingspatronen waarin ouders antisociaal gedrag van hun kind versterken (Patterson, Reid & Dishion,

De auteurs zijn allen verbonden aan de Faculteit Sociale Wetenschappen, onderdeel Orthopedagogiek: Gezin & Gedrag van de Radboud Universiteit Nijmegen.

De bijdrage van Rutger Engels aan dit paper is mede mogelijk gemaakt door een fellowship van NWO.

Correspondentieadres: Raymond A.T. de Kemp, Orthopedagogiek: Gezin en Gedrag, Radboud Universiteit Nijmegen, Postbus 9104, 6500 HE Nijmegen.

Tel: 024 3616046; Fax: 024 3612776; e-mail R.deKemp@pwo.ru.nl.

1992) en omgang met delinquente leeftijdgenoten vormen, samen met de mate van eerder delinquent gedrag, de sterkste voorspellers van toekomstig delinquent gedrag (Granic & Dishion, 2003). Verscheidene theorieën benadrukken de centrale rol van een tekortschietende opvoeding bij de ontwikkeling van antisociaal gedrag in de kindertijd en de steeds sterker wordende invloed van deviante leeftijdgenoten in het begin van de adolescentie (Patterson, 1993; Patterson, Dishion & Yoerger, 2000; Scaramella, Conger, Spoth & Simons, 2000). In deze kritieke overgangsfase van kindertijd naar adolescentie vinden er veranderingen van school en vrienden plaats. Bij de ontwikkeling naar grotere zelfstandigheid moeten vroeg-adolescenten zich een nieuwe sociale status zien te verwerven. Al deze veranderingen kunnen het zelfvertrouwen verlagen en de gevoeligheid voor delinquent gedrag van vrienden vergroten (Custers & Engels, 2003). In veel empirische studies is de rol van de opvoeding en van leeftijdgenoten bij de ontwikkeling van delinquent gedrag aangetoond. Tot op heden is echter niet duidelijk wat de wisselwerking is tussen deze factoren en wat hun relatieve bijdrage is aan delinquent gedrag (Galambos, Barker & Almeida, 2003).

In deze studie onderzoeken we hoe de ouderlijke opvoeding en het delinquente gedrag van de beste vriend bijdragen aan veranderingen van delinquent gedrag van jonge adolescenten. We bespreken eerst de literatuur over directe effecten van opvoeding en delinquentie van vrienden. Vervolgens bespreken we studies die wijzen op indirecte effecten van opvoeding, waarbij de invloed van deviante leeftijdgenoten afhangt van kenmerken van de opvoeding. Volgens deze studies zou de opvoeding niet rechtstreeks de mate van delinquent gedrag bepalen, maar wel de gevoeligheid van adolescenten voor delinquente vrienden beïnvloeden.

Opvoeding en delinquentie

In deze studie onderscheiden we drie opvoedingsdimensies: steun, supervisie en psychologische controle van de ouders. Voor elk van deze dimensies is het verband met psychosociale ontwikkeling van adolescenten aangetoond (Bean, Bush, McKenry & Wilson, 2003; Galambos et al., 2003). Bijvoorbeeld, de steun van de ouders kan van invloed zijn op het psychosociaal functioneren van de jongere. Zo blijken depressieve klachten in het begin van de adolescentie te verergeren bij gebrek aan ouderlijke ondersteuning (Stice, Ragan & Randall, 2004). Andere studies wijzen op een directe relatie tussen ouderlijke steun en het delinquente gedrag van jongeren. Zo blijkt uit het onderzoek van Gorman-Smith, Tolan, Loeber en Henry (1998) dat jongeren die herhaaldelijk ernstige delicten plegen, vooral uit gezinnen komen die gekenmerkt worden door een combinatie van problemen. Hierbij is het gebrek aan ouderlijke ondersteuning soms zo extreem dat er van ernstige verwaarlozing kan worden gesproken. De studie van Simons, Johnson en Conger (1994) toont aan dat vooral het gebrek aan steun en betrokkenheid van ouders (en niet zozeer het toepassen van lijfstraffen op zich) het risico vergroot dat de jongere agressief en delinquent gedrag ontwik-

kelt. Wright en Cullen (2001) concluderen dat niet alleen ouderlijke controle (door huisregels en supervisie) maar ook steun in belangrijke mate delinquent gedrag van de jongere beperkt.

Uit diverse studies blijkt dat wanneer ouders meer op de hoogte zijn van de activiteiten van de kinderen, deze kinderen minder probleemgedrag vertonen, zoals druggebruik en delinquentie (bijvoorbeeld Gray & Steinberg, 1999). Het omgekeerde effect is gevonden voor psychologische controle. Hieronder verstaan we de manieren van ouders om controle over hun kinderen te krijgen door manipulatie en psychologisch onder druk zetten. Deze vorm van controle blijkt tot zowel internaliserend (angstig en depressief) als externaliserend (agressief en delinquent) probleemgedrag te leiden (Barber, Olson & Shagle, 1994; Pettit, Laird, Dodge, Bates & Criss, 2001).

Delinquentie van vrienden

Longitudinaal onderzoek toont aan dat de omgang met deviante leeftijdgenoten in sterke mate gerelateerd is aan antisociaal (Stoolmiller, 1994) en delinquent gedrag in de adolescentie (Brendgen, Vitaro & Bukowski, 2000; Erickson, Crosnoe & Dornbusch, 2000). Dit kan erop wijzen dat de jongere wordt aanzet tot criminaliteit door de omgang met delinquente vrienden. Het sterke verband tussen de omgang met delinquente vrienden en crimineel gedrag van de jongere kan echter op twee verschillende manieren worden geïnterpreteerd (Lacourse, Nagin, Tremblay, Vitaro & Claes, 2003). De eerste interpretatie veronderstelt een selectieproces, waarbij delinquente jongeren deviante groepen opzoeken. De tweede interpretatie houdt in dat de interactie met deviante jongeren individueel delinquent gedrag stimuleert. De resultaten van een longitudinaal onderzoek bij jongeren van 14 tot 21 jaar wijzen erop dat de omgang met deviante leeftijdgenoten, in ieder geval gedeeltelijk, een causale rol in de ontwikkeling van crimineel gedrag speelt (Fergusson, Swain-Campbell & Horwood, 2002). Thornberry, Lizotte, Krohn, Smith en Porter (2003) pleiten voor een interactionele theorie, die beide visies integreert. Volgens deze theorie bekrachtigen delinquente vrienden beginnend delinquent gedrag, waardoor het crimineel gedrag van jongeren toeneemt. Vervolgens gaan zij bij voorkeur om met delinquente leeftijdgenoten (Collins, Maccoby, Steinberg, Hetherington & Bornstein, 2000). Ondanks het feit dat deze theorie aannemelijk is en al enige empirische ondersteuning kent, is er nog te weinig onderzoek verricht naar deze processen. Longitudinaal onderzoek is noodzakelijk om deze processen beter te begrijpen en theorieën uit te werken over hoe delinquente vrienden individueel antisociaal en delinquent gedrag versterken. Daarbij is nog opvallend weinig bekend over de invloed van de beste vriend (in vergelijking met de invloed van vriendengroepen en leeftijdgenoten), terwijl juist binnen de meest hechte vriendschapsrelaties de sterkste invloed verwacht mag worden.

Opvoeding en vatbaarheid voor deviante leeftijdgenoten

Er zijn aanwijzingen dat de ouderlijke opvoeding, variërend in de mate van ondersteuning, supervisie en psychologische controle, de vatbaarheid voor de invloed van deviante leeftijdgenoten bepaalt. Mounts en Steinberg (1995) vonden dat een autoritatieve opvoedingsstijl, geoperationaliseerd als een hoge mate van acceptatie-betrokkenheid en strikte controle, een beschermend effect had tegen de invloed van druggebruik van vrienden. Henry, Tolan en Gorman-Smith (2001) vonden dat opvoedingskenmerken zoals discipline, supervisie en een warm gezinsklimaat de kans op omgang met gewelddadige leeftijdgenoten verkleinde.

Vitaro, Brendgen en Tremblay (2000) toonden aan dat deviant gedrag van de beste vriend delinquent gedrag in de adolescentie voorspelde. Zij vonden bovendien dat een sterke gehechtheid aan de ouders bescherming bood tegen de invloed van deviante leeftijdgenoten. Erickson et al. (2000) komen tot een soortgelijke conclusie. Een warme relatie met de ouders vermindert de negatieve invloed van deviante jongeren in de buurt. Dit beschermend effect is zowel bij jongens als bij meisjes gevonden (Crosnoe, Erickson & Dornbusch, 2002).

Vanuit enkele interventiestudies komen aanwijzingen dat voldoende supervisie de vatbaarheid voor deviant gedrag van leeftijdgenoten kan verminderen. Dishion, Bullock en Granic (2002) toonden bij jongeren met een verhoogd risico op druggebruik en delinquent gedrag aan dat de door oudertraining verbeterde ouderlijke supervisie tot minder contact met deviante leeftijdgenoten leidde. Dit preventieve effect wordt ook door Vitaro et al. (2000) gevonden. Uit hun studie bleek dat ouderlijke supervisie bij 10-jarigen de omgang met deviante leeftijdgenoten op het twaalfde jaar kan voorkomen.

Steun van de ouders, supervisie en psychologische controle modereren waarschijnlijk de negatieve invloed van deviante vrienden. Anders gezegd, de invloed van vrienden hangt waarschijnlijk af van de mate van steun, supervisie en psychologische controle. Het is echter niet duidelijk of deze moderator effecten vooral te maken hebben met de invloed van de ouders op de invloed van het gedrag van de vriend of op de keuze van vrienden. Meer onderzoek is nodig om aan te tonen dat a) delinquent gedrag van de jongere versterkt wordt door het delinquent gedrag van de vriend(in) en b) dit verband afhangt van de kwaliteit van de opvoeding.

Beperkingen van recent onderzoek

Recent onderzoek naar de invloed van leeftijdgenoten en de opvoeding op delinquent gedrag van adolescenten kent een aantal tekortkomingen, die de conclusies kunnen vertekenen. Op de eerste plaats controleren veel studies niet voor bidirectionele effecten van opvoeding en delinquent gedrag van de jongere. Ouders beïnvloeden het gedrag van hun kind, maar zij zullen hun opvoedingsgedrag ook afstemmen op het deviante gedrag van hun zoon of dochter

(Kerr & Stattin, 2003; Simons, Chao, Conger & Elder, 2001). Een tweede beperking van sommige studies (bijvoorbeeld Galambos et al., 2003) is het gebruik van rapportage van de jongere over delinquent gedrag van de vriend in plaats van rapportage van de vriend zelf. Rapportage over het gedrag van de vriend levert vermoedelijk een vertekend beeld op doordat jongeren zich bij de inschatting van het deviant gedrag van de vriend zullen laten beïnvloeden door het eigen gedrag. Regnerus (2002) en Bauman en Ennett (1996) wijzen erop dat analyses die alleen gebaseerd zijn op zelfrapportages *over* het gedrag van vrienden het verband tussen delinquent gedrag van vrienden en delinquent gedrag van de jongere kunnen overschatten. Als bovendien alleen gegevens van adolescenten en niet van de vrienden worden gebruikt is het niet duidelijk of het om wederkerige vriendschappen gaat. Als jongeren niet elkaar noemen als beste vriend, is het twijfelachtig of het om een volwaardige wederkerige vriendschap gaat (Brendgen et al., 2000). Een andere beperking in voorgaande studies is het gebruik van een cross-sectioneel design, of een longitudinaal design waarbij het interval tussen twee meetpunten te groot is. In het begin van de adolescentie zijn de sterkste effecten van leeftijdgenoten te verwachten bij wederkerige vriendschappen en binnen een relatief korte periode (Engels, Knibbe & Drop, 1999).

De huidige studie

In de huidige studie onderzoeken we hoe de ouderlijke opvoeding en het delinquente gedrag van de beste vriend bijdragen aan veranderingen van delinquent gedrag van jonge adolescenten. We maken gebruik van een longitudinaal design met drie meetmomenten gedurende twaalf maanden. Tussen twee meetmomenten ligt een periode van zes maanden. Allereerst verwachten we dat delinquent gedrag van de beste vriend het delinquente gedrag van de adolescent over een periode van zes maanden beïnvloedt. Op de tweede plaats verwachten we dat de mate van delinquentie van de adolescent gecorreleerd is aan delinquentie van de vriend zes maanden later. Op de derde plaats veronderstellen we dat opvoeding rechtstreeks bijdraagt aan de mate van toekomstig delinquent gedrag. Hierbij verwachten we dat delinquent gedrag afneemt door a) veel steun van de ouders, b) veel supervisie en c) weinig psychologische controle. Op de vierde plaats verwachten we twee indirecte effecten van opvoeding: een effect van opvoeding op de selectie van een delinquente vriend en een moderator effect, waarbij opvoeding de mate van vatbaarheid voor delinquente vrienden bepaalt. We verwachten de volgende moderator effecten: a) jongeren die veel steun van ouders rapporteren worden minder door delinquent gedrag van vrienden beïnvloed, b) jongeren die veel ouderlijke supervisie rapporteren worden minder door delinquent gedrag van vrienden beïnvloed en c) jongeren die weinig psychologische controle rapporteren worden minder door delinquent gedrag van vrienden beïnvloed.

Methode

Respondenten en procedure

De gegevens werden verzameld in het kader van een longitudinale studie van jonge adolescenten van 11 tot en met 14 jaar. Alle scholieren in de brugklas van vijf middelbare scholen in de provincie Utrecht werden gevraagd deel te nemen aan het onderzoek. Ouders werden geïnformeerd over de doelstellingen van het onderzoek. Geen enkele ouder maakte gebruik van de mogelijkheid zijn kind terug te trekken uit de studie. Non-respons was uitsluitend te wijten aan afwezigheid van de leerling op de dag van de meting.

De eerste meting (T1) vond plaats in het najaar van 2000. De tweede meting (T2) vond plaats in het voorjaar van 2001, zes maanden later, en de derde meting (T3) in het najaar van 2001, twaalf maanden na de eerste meting. De vragenlijsten werden klassikaal ingevuld onder toezicht van een docent. Aan de respondenten werd meegedeeld dat de door hen verstrekt informatie strikt vertrouwelijk zou worden behandeld. In de introductiebrieven en in de vragenlijsten werd benadrukt dat geen informatie over de antwoorden aan ouders of docent zou worden gegeven. Om de motivatie van de scholieren te bevorderen werden cd-bonnen verloten onder hen die de vragenlijst compleet ingevuld retournerden. In dit onderzoek werd gestart met 1232 respondenten. Daarvan namen 1012 (82%) personen deel aan alle drie de metingen. De leerlingen die niet deelnamen aan elke meting bleken nauwelijks te verschillen van de leerlingen met complete gegevens. Ze volgden iets vaker lager middelbaar onderwijs en woonden iets minder vaak in een tweeoudergezin (verklaarde variantie < 3%). Geen verschillen werden gevonden ten aanzien van geslacht, leeftijd en etnische afkomst.

In totaal namen 520 (51,4%) jongens en 492 (48,6%) meisjes deel aan elke meting. De gemiddelde leeftijd was 12,3 jaar ($SD = 0,51$). De meerderheid van de respondenten (96%) was van Nederlandse afkomst. Twintig procent volgde onderwijs op het VMBO, 28% op MAVO en HAVO en 52% op het VWO. Negentig procent van de leerlingen woonde bij beide ouders, 8% woonde bij hun moeder, 1% bij hun vader, en voor 2% was de woonsituatie anders (bijvoorbeeld bij andere familieleden, in een instelling of bij adoptieouder). Van de totale steekproef van 1012 adolescenten selecteerden we alle personen met een wederkerige vriend op dezelfde school op elke van de drie meetmomenten ($N = 433$, 43%).

Metingen

Delinquent gedrag. De leerlingen gaven met behulp van een vragenlijst voor lichte vormen van crimineel gedrag voor adolescenten (Houtzager & Baerveldt, 1999) aan hoe vaak zij betrokken waren bij bepaalde activiteiten in de laatste 12 maanden (bijvoorbeeld "Heb je een brommer of scooter gestolen?", "Heb je wel eens een vuurtje gestookt?"). Deze vragenlijst bestaat uit 14 vragen, met antwoordmogelijkheden 1: nooit, 2: wel eens, 3: twee of drie keer en 4: vier keer

of meer. Cronbach's alpha was 0,82. Een hogere score betekent meer delinquent gedrag in de afgelopen 12 maanden.

Wederkerigheid in vriendschappen. Een aangepaste versie van het format van Ennett en Bauman (1994) is gebruikt om wederkerige vriendschapsrelaties in kaart te brengen. De leerlingen vulden maximaal vijf beste vrienden in. Hierbij gaven ze aan of de leerling op dezelfde school zat. Voor ons onderzoek gebruikten we alleen gegevens van wederzijdse vrienden van dezelfde school, aangezien gegevens van vrienden van andere scholen niet beschikbaar waren. De wederkerigheid in vriendschap werd vastgesteld met het computerprogramma MakeDyad (Thissen-Pennings & Bendermacher, 2002). Vriendschappen werden beschouwd als wederkerig indien de vriend van de adolescent ook de adolescent in zijn of haar lijst had genoemd.

Opvoedingsdimensies. De Parenting Style Index van Steinberg, Lamborn, Darling, Mounts en Dornbusch (1994) werd gebruikt om de opvoedingsdimensies te meten. De auteurs onderscheiden drie dimensies, namelijk acceptatie/betrokkenheid (door ons steun genaamd), strikte controle (ofwel supervisie) en psychologische controle. Steun meet de mate waarin adolescenten hun ouders als liefhebbend, responsief en betrokken zien en bestaat uit 11 vragen, bijvoorbeeld "Ik kan op hulp van mijn vader rekenen als ik met een probleem zit". De interne betrouwbaarheid was 0,85. Supervisie duidt op de mate van toezicht en kennis over de activiteiten van hun kind en bestaat uit negen vragen (bijvoorbeeld "Mijn ouders weten wat ik doe ik mijn vrije tijd"). Cronbach's alpha was 0,81. De schaal voor psychologische controle meet de mate waarin ouders psychologische druk gebruiken en individuele ontplooiing ontmoedigen. De schaal bestaat uit negen vragen (bijvoorbeeld "Mijn ouders vinden dat ik volwassenen niet mag tegenspreken"). Cronbach's alpha was 0,79. De antwoorden op alle vragen kunnen variëren van 1 = klopt helemaal niet tot 5 = klopt helemaal.

Statistische analyses

Verschillen in gemiddelde waarden van delinquentie van de leerling, delinquentie van de beste vriend en verschillen in de gemiddelde steun, supervisie en psychologische controle werden getoetst met variantie-analyse. Met behulp van Pearson correlaties toetsten we cross-sectionele (op één tijdstip) en longitudinale (over meerdere tijdstippen) verbanden tussen de mate van delinquentie en opvoedingsgedrag. Aangezien de scores niet normaal verdeeld waren, berekenen we asymptotische correlatiematrixes in PRELIS 2.30. Met LISREL 8.30 (Jöreskog & Sörböm, 1993) voerden we vervolgens de analyses voor structurele vergelijkingsmodellen uit.

We schatten drie modellen waarin de veronderstelde relaties tussen opvoedingsgedrag en delinquent gedrag van adolescenten en hun vrienden werden beschreven. Elk van de drie modellen (zie Figuur 1, 2 en 3 in Resultaten) bevatte geschatte waarden van (1) stabiliteit van opvoedingsgedrag (namelijk steun, supervisie en psychologische controle), delinquent gedrag van de adolescent en

delinquent gedrag van de vriend, (2) zogenaamde 'cross-lagged' relaties tussen opvoeding, delinquentie van de adolescent en dat van de vriend. Dit zijn onder meer de relaties tussen opvoedingsgedrag op het ene tijdstip en delinquent gedrag van de adolescent gedrag op een later tijdstip.

We voerden vervolgens multigroep analyses uit om na te gaan of een hoge mate van ouderlijke steun en supervisie en een lage mate van psychologische controle de relaties tussen delinquentie van de beste vriend en delinquent gedrag van de adolescent in de daaropvolgende periode beïnvloedde.

Elk model werd getoetst met de χ^2/df ratio (Wheaton, Muthén, Alwin & Sommers, 1977), Bentler's Comparative Fit Index (Bentler, 1989), en de RMSEA (Steiger, 1995). Deze 'fit-maten' geven aan of een model de data goed weergeeft.

Resultaten

Volgens de respondenten geven de ouders veel steun, zijn zij goed op de hoogte van hun activiteiten en passen zij weinig psychologische controle toe. De ANOVA toetsen wijzen op enkele verschillen tussen jongens en meisjes (zie Tabel 1). Op tijdstip 1 rapporteerden jongens meer psychologische controle dan meisjes. Volgens de zelfrapportages op dit tijdstip waren jongens vaker betrokken bij delinquente activiteiten dan meisjes. Dit verschil zien we ook bij delinquent gedrag van de beste vriend. De beste vrienden van de jongens meldden meer delinquent gedrag dan de beste vrienden van de meisjes. Soortgelijke verschillen vonden we voor tijdstip 2 en 3. Op deze tijdstippen bleek bovendien een verschil in de mate van ouderlijke supervisie van jongens en meisjes. De ouders van meisjes waren beter op de hoogte van het reilen en zeilen van hun kind.

Tabel 1. Gemiddelden en standaarddeviaties van opvoedingsgedrag en delinquentie van adolescent en delinquentie beste vriend

	Tijdstip 1		Tijdstip 2		Tijdstip 3	
	jongens N=193	meisjes N=240	jongens N=193	meisjes N=240	jongens N=193	meisjes N=240
Steun van ouders	4.06 (0.52)	4.08 (0.52)	3.97 (0.52)	4.03 (0.57)	3.99 (0.68)	4.02 (0.63)
Supervisie	3.52 (0.63)	3.61 (0.61)	3.42 (0.66)	3.59** (0.67)	3.40 (0.71)	3.55* (0.64)
Psychologische controle	2.33 (0.55)	2.10*** (0.48)	2.36 (0.57)	2.04*** (0.52)	2.29 (0.63)	2.03*** (0.55)
Delinquentie adolescent	1.23 (0.35)	1.05*** (0.13)	1.23 (0.39)	1.07*** (0.16)	1.33 (0.55)	1.07*** (0.18)
Delinquentie beste vriend	1.30 (0.52)	1.05*** (0.11)	1.30 (0.52)	1.07*** (0.17)	1.28 (0.46)	1.07*** (0.21)

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Tabel 2 laat de Pearson correlaties tussen opvoedingsgedrag en delinquentie van de jongere zien. De gerapporteerde mate van steun, supervisie en psychologische controle bleken, zoals verwacht, sterker te correleren met delinquentie van de adolescent zelf dan met delinquentie van de beste vriend. Tabel 3 geeft de Pearson correlaties tussen delinquentie adolescent en delinquentie beste vriend weer. Zowel cross-sectioneel als longitudinaal bleken alle correlaties statistisch significant ($p < 0,001$). Analyses om na te gaan of correlaties voor jongens en meisjes verschilden (Fisher Z-test) toonden geen significante verschillen aan.

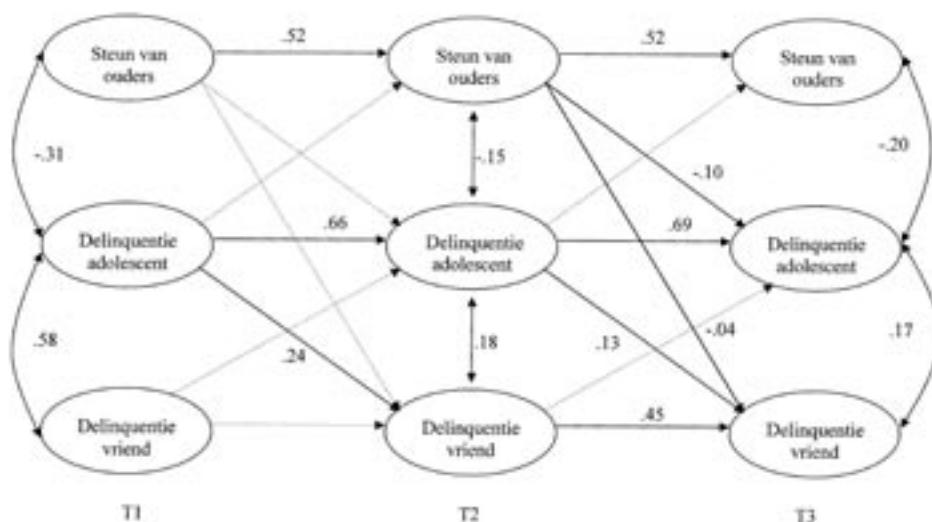
Tabel 2. Correlaties tussen opvoedingsgedrag en delinquentie van adolescent en delinquentie van beste vriend ($N = 433$)

	Delinquentie adolescent			Delinquentie beste vriend		
	Tijdstip 1	Tijdstip 2	Tijdstip 3	Tijdstip 1	Tijdstip 2	Tijdstip 3
Steun T 1	-.24***	-.15**	-.11*	-.05	.00	-.04
Steun T 2	-.22***	-.26***	-.16**	-.08	-.13**	-.11*
Steun T 3	-.10*	-.27***	-.28***	-.02	-.14**	-.06
Supervisie T 1	-.21***	-.20***	-.11*	-.10*	-.03	-.06
Supervisie T 2	-.24***	-.25***	-.12*	-.11*	-.08	-.12*
Supervisie T 3	-.13**	-.28***	-.21***	-.07	-.14**	-.10*
Psych. contr. T 1	.29***	.17***	.11**	.16**	.10*	.09
Psych. contr. T 2	.17***	.23***	.24***	.15**	.16**	.11*
Psych. contr. T 3	.19***	.16**	.29***	.10*	.07	.12*

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

De Figuren 1, 2 en 3 laten de resultaten van de LISREL analyses zien. De asymptotische covariantiematrices werden geschat door middel van een Maximum Likelihood procedure, die wordt geadviseerd bij LISREL analyses bij gebruik van kleinere steekproeven (Jöreskog, 2001). Onze modellen voor ouderlijke steun, supervisie en psychologische controle gaven een goede weergave van de data, zoals bleek uit de verschillende fit-maten. In elk model benaderde de χ^2/df ratio de waarde 2, de CFI benaderde de waarde 0,90, en de RMSEA de waarde van 0,05.

Het eerste model (Figuur 1) laat zien hoe veranderingen in delinquent gedrag van de adolescent samenhangen met steun van de ouders en delinquent gedrag van de beste vriend. In dit model vallen allereerst de hoge samenhangen tussen ouderlijke steun op tijdstip 1 en 2 en op tijdstip 2 en 3. Ook de mate van delinquent gedrag van de adolescent bleek stabiel gedurende twaalf maanden. Opmerkelijk is verder de hoge samenhang van delinquent gedrag van de beste vriend op tijdstip 2 en 3, maar niet op de eerste twee tijdstippen. Dit laatste

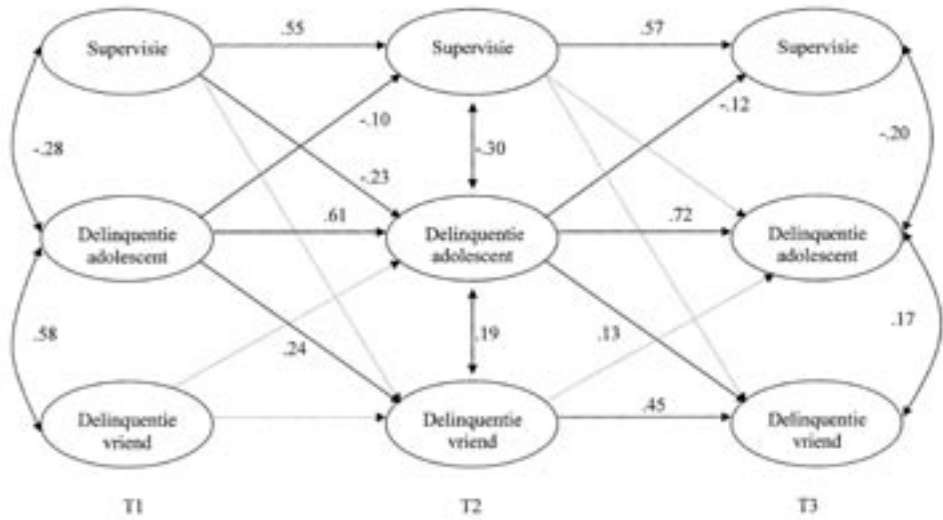
Noot. χ^2/df ratio = 2.05; CFI = .90; RMSEA = .05.

Figuur 1. Longitudinale relaties tussen steun van ouders, delinquentie adolescent en delinquentie vriend, gestandaardiseerde schattingen

duidt er op dat er in het eerste half jaar van de brugklas veel veranderingen van vriendschapsrelaties zijn.

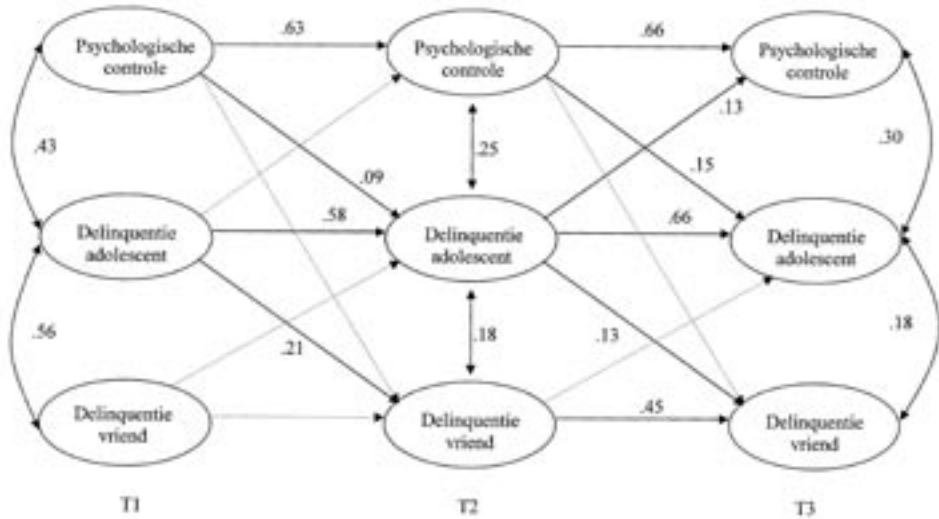
De doorgetrokken schuine pijlen tussen opvoeding en delinquentie adolescent en tussen delinquentie vriend en delinquentie adolescent geven significante verbanden weer. Zo zien we in het model voor ouderlijk steun (Figuur 1) geen verband tussen delinquentie van de beste vriend en delinquentie van de adolescent in een daaropvolgende periode. Wel bleek dat delinquentie van de adolescent op tijdstip 1 en 2 samenhang met delinquent gedrag van de beste vriend op het volgende tijdstip (respectievelijk tijdstip 2 en 3). Het model voor ouderlijke steun laat verder zien dat meer steun van de ouders op tijdstip 2 samenhang met minder delinquent gedrag op tijdstip 3. Een soortgelijk verband, hoewel minder sterk, vinden we tussen steun van de ouders en delinquent gedrag van de beste vriend (op tijdstip 3).

Het tweede model (Figuur 2) laat zien hoe veranderingen in delinquent gedrag van de adolescent samenhangen met supervisie van de ouders en delinquent gedrag van de beste vriend. Met dit model voor supervisie vonden we vergelijkbare verbanden tussen delinquentie van de beste vriend en delinquentie van de adolescent. Net als bij het eerste model vonden we een positieve samenhang tussen delinquent gedrag van de adolescent en delinquentie van de vriend op het volgende tijdstip en waren er geen significante verbanden in de omgekeerde richting. Meer ouderlijke supervisie bleek samen te hangen met minder delinquent gedrag op een volgend tijdstip (respectievelijk tijdstip 1 en 2). Hierbij is het opmerkelijk dat meer delinquent gedrag van zoon of dochter

Noot. χ^2/df ratio = 2.14; CFI = .88; RMSEA = .05.

Figuur 2. Longitudinale relaties tussen supervisie, delinquentie adolescent en delinquentie vriend, gestandaardiseerde schattingen

Noot. χ^2/df ratio = 2.18; CFI = .88; RMSEA=.05.

Figuur 3. Longitudinale relaties tussen psychologische controle, delinquentie adolescent en delinquentie vriend, gestandaardiseerde schattingen

samenhang met minder supervisie in de volgende zes maanden (tussen tijdstip 1 en 2 en tussen tijdstip 2 en 3).

Het derde model (Figuur 3) laat zien hoe veranderingen in delinquent gedrag van de adolescent samenhangen met psychologische controle van de ouders en delinquent gedrag van de beste vriend. In dit model vonden we vergelijkbare samenhangen tussen delinquent gedrag van de adolescent en het gedrag van de vriend als in de eerste twee modellen. In tegenstelling tot de twee eerste modellen vonden we een positieve samenhang tussen het opvoedingsgedrag (in het derde model psychologische controle) en delinquent gedrag van zoon of dochter. Bovendien bleek meer delinquent gedrag op tijdstip 2 te leiden tot een sterkere mate van psychologische controle op tijdstip 3.

Het is opmerkelijk dat we in geen van de modellen een significant verband vonden tussen delinquent gedrag van de vriend tussen tijdstip 1 en 2, maar wel tussen tijdstip 2 en 3. Dit kan verklaard worden door de instabiliteit van vriendschapsrelaties in het eerste half jaar van de brugklas.

Vervolgens onderzochten we of de verbanden tussen delinquent gedrag van de vriend en het delinquent gedrag van de adolescent op het volgende tijdstip afhang van de mate van steun, supervisie of psychologische controle van de ouders. Bij elk van de drie beschreven modellen voerden we multigroep analyses met LISREL uit. Hierbij vergeleken we steeds twee groepen. Een groep respondenten met hoge scores (30% van de hoogste scores, cut-off (afkappunt) score 3.36) op psychologische controle van ouders werd vergeleken met een groep die laag of gemiddeld scoorde op deze schaal. Voor ouderlijke steun en supervisie werden respondenten met lage scores (30% van de laagste scores, cut-off scores respectievelijk 3.74 en 2.41) vergeleken met leeftijdgenoten die gemiddeld of hoog scoorden op deze schaal. De multigroep LISREL test liet zien dat psychologische controle niet van invloed was op de relatie tussen het delinquent gedrag van de beste vriend op T1 en T2 en het delinquent gedrag van de adolescent zelf op T2 en T3 [$\chi^2(2) = 0.98$, ns]. Een zelfde resultaat kwam naar voren met betrekking tot de multigroep toets voor steun [$\chi^2(2) = 2.04$, ns] en supervisie [$\chi^2(2) = 0.81$, ns]. Dat betekent dat ouderlijke steun en supervisie niet van invloed waren op de relatie tussen het delinquent gedrag van de beste vriend op T1 en T2 en het delinquent gedrag van de adolescent zelf op T2 en T3.

Discussie

Veel studies naar de invloed van opvoeding en deviante vrienden benadrukken de indirecte rol van de ouders bij crimineel gedrag van jonge adolescenten. De ouders zouden door het bieden van voldoende steun en supervisie hun kind beschermen tegen de negatieve invloed van delinquente vrienden (Dishion et al., 2002; Erickson et al., 2000; Henry et al., 2001; Vitaro et al., 2001). In aansluiting op eerder onderzoek wijst de huidige studie op de *directe* rol van ouders bij beginnend crimineel gedrag van jonge adolescenten. De analyses laten zien

dat een hoge mate van ouderlijke steun en toezicht samenhangen met een verminderde kans op delinquent gedrag zes maanden later. Meer psychologische controle blijkt samen te gaan met een toename van crimineel gedrag van zoon of dochter.

Volgens de interactionele theorie van Thornberry et al. (2003) verklaren twee complementaire processen de invloed van delinquente vrienden. Allereerst zouden delinquente vrienden het beginnend crimineel gedrag van adolescenten versterken. Door hun criminelere gedrag zouden zij vervolgens meer geneigd zijn leeftijdgenoten met delinquent gedrag te selecteren. In de huidige studie vinden we echter alleen steun voor het bestaan van het laatstgenoemde proces. Elk van de drie structurele modellen laat zien dat delinquentie van de adolescent samengaat met meer delinquent gedrag van de beste vriend. Zoals de modellen eveneens aangeven was er geen samenhang tussen crimineel gedrag van beste vriend in de eerste helft van de brugklas, wel in de tweede helft. De vriendschappen worden naar alle waarschijnlijkheid stabiel. De gevonden resultaten wijzen erop dat het eigen criminele gedrag van invloed is op de keuze van de vrienden. Directe beïnvloeding van de beste vriend konden we niet aantonen. Waarschijnlijk heeft dit te maken met onze wijze van toetsen. We gebruikten een erg kritisch model, waarin stabiliteit van gedrag van adolescent, ouders en beste vriend is opgenomen. In hetzelfde model zijn bovendien directe en indirecte effecten van zowel ouders als beste vriend opgenomen. De vraag is of het model hetzelfde uitpakt als het gaat om ernstig delinquent gedrag, of een vriendengroep in plaats van de beste vriend.

Verrassend genoeg kon de hypothese dat het delinquente gedrag van de beste vriend bijdraagt tot meer criminele activiteiten van de adolescent niet worden bevestigd. Wellicht hangt de vatbaarheid voor delinquente vrienden af van de mate van steun, supervisie en psychologische controle van de ouders. De multigroep analyses sluiten echter deze mogelijke verklaring uit. Op basis van de getoetste modellen kunnen we concluderen dat verergering van delinquent gedrag van jonge adolescenten voor een deel afhangt van het opvoedingsgedrag van de ouders en niet van het delinquente gedrag van vrienden. Delinquent gedrag van jonge adolescenten neemt eerder toe bij een lage mate van ouderlijke steun, indien de ouders niet of nauwelijks weten wat de dagelijkse activiteiten zijn van hun zoon of dochter en indien zij veel psychologische controle gebruiken. Daarbij selecteren de adolescenten op school vrienden die zich in dezelfde mate crimineel gedragen.

Hoewel onze resultaten deels in strijd zijn met diverse eerdere onderzoeken naar de invloed van leeftijdgenoten en ouders, hebben wij, vanwege de sterke punten van het design, vertrouwen in de validiteit van onze resultaten. We baseerden onze gegevens op rapportage van de beste vriend (Poulin, Dishion & Haas, 1999), in plaats van zelfrapportages van de adolescent. Met het gebruikte design controleerden we voor bidirectionele effecten van opvoeding en delinquent gedrag van de adolescent (Kerr & Stattin, 2003). Daarbij toetsten we de afzonderlijke invloed van de drie dimensies van opvoeding. Het longitudinale

design bevatte drie meetmomenten die binnen de eerste fase van de adolescentie (het begin van de middelbare school) lagen. Juist in deze periode kunnen jongeren extra gevoelig zijn voor het gedrag van vrienden.

De huidige studie kent zeker ook beperkingen. Het grootste deel van de respondenten was van Nederlandse afkomst (ruim 95%), wonend in een twee-oudergezin (90%) en de meesten (80%) volgde onderwijs op mavo, havo of vwo-niveau. Onderzoek bij leerlingen met verscheidene etnische achtergronden en niveaus van onderwijs leidt wellicht tot andere resultaten. Met de beschikbare gegevens konden alleen wederkerige vriendschapsrelaties binnen dezelfde school vastgesteld worden. Door deze beperking zijn de respondenten met alleen vriendschapsrelaties buiten de school uit de analyses verwijderd. Deze vriendschapsrelaties zijn wellicht van andere aard dan die van de relaties binnen de school. Het is bovendien zeer waarschijnlijk dat vrienden met wie jongeren een belangrijk deel van hun vrije tijd doorbrengen, buiten de school wel een grote invloed hebben op beginnend crimineel gedrag (Kerr, Stattin & Kiesner, in voorbereiding). In verdere studies moet daarom aandacht worden besteed aan de invloed van vrienden *buiten* de school. In het huidig onderzoek zijn voornamelijk niet-gewelddadige vormen van delinquentie gemeten. Uit onderzoek van Henry, Tolan en Gorman-Smith (2001) blijkt, overeenkomstig onze resultaten, dat niet-gewelddadige delinquentie van vrienden en kennissen delinquent gedrag niet verergert. Gewelddadig gedrag van vrienden draagt volgens Henry et al. echter wel bij tot verergering van zowel niet-gewelddadige als gewelddadige delinquentie. In vervolgonderzoek is het raadzaam ook gewelddadige vormen van delinquentie te meten.

Onze studie laat duidelijk zien dat de omgang met delinquente vrienden op school niet per se hoeft te leiden tot meer criminele activiteiten van de jonge adolescent. Voor een deel blijkt verergering van crimineel gedrag wel af te hangen van het opvoedingsgedrag van de ouders. Indien zij hun kind echter voldoende ondersteunen, op de hoogte zijn van het reilen en zeilen van hun zoon of dochter en psychologische controle beperken is de kans groter dat hun kind zich in gunstige zin ontwikkelt.

Literatuur

- Barber, B. K., Olsen, J. E. & Shagle, S. C. (1994). Associations between parental psychological and behavioral control and youth internalized and externalized behaviors. *Child Development*, 65, 1120-1136.
- Bauman, K.E. & Ennett, S.T. (1996). On the importance of peer influence for adolescent drug use: Commonly neglected considerations. *Addiction*, 91, 185-198.
- Bean, R.A., Bush, K.R., McKenry, P.C. & Wilson, S.M. (2003). The impact of parental support, behavioral control on the academic achievement and self-esteem of African American and European American adolescents. *Journal of Adolescent Research*, 18, 523-541.
- Bentler, P.M. (1989). *EQS: Structural equations program manual*. Los Angeles: BMDP Statistical Software.

- Brendgen, M., Vitaro, F. & Bukowski, W.M. (2000). Deviant friends and early adolescents' emotional and behavioral adjustment. *Journal of Research on Adolescence*, 10, 173-189.
- Collins, W.A., Maccoby, E.E., Steinberg, L., Hetherington, E.M. & Bornstein, M.H. (2000). Contemporary research on parenting: The case for nature and nurture. *American Psychologist*, 55, 218-232.
- Crosnoe, R., Erickson, K.G. & Dornbusch, S.M. (2002). Protective functions of family relationships and school factors on the deviant behavior of adolescent boys and girls: Reducing the impact of risky friendships. *Youth & Society*, 33, 515-544.
- Custers, K.E.P.T. & Engels, R.C.M.E. (2003). Delinquentie van adolescenten: De rol van delinquentie vrienden en emotionele problemen. *Pedagogiek*, 23, 137-155.
- Dishion, T.J., Bullock, B. & Granic, I. (2002). Pragmatism in modeling peer influence: Dynamics, outcomes, and change processes. *Development and Psychopathology*, 14, 969-981.
- Engels, R.C.M., Knibbe, R.A. & Drop, M.J. (1999). Predictability of smoking in adolescence: Between optimism and pessimism. *Addiction*, 94, 115-124.
- Ennett, S.T. & Bauman, K.E. (1994). The contribution of influence and selection to adolescent peer group homogeneity: The case of adolescent cigarette smoking. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 653-663
- Erickson, K.G., Crosnoe, R. & Dornbusch, S.M. (2000). A social process model of adolescent deviance: Combining social control and differential association perspectives. *Journal of Youth and Adolescence*, 29, 395-425.
- Fergusson, D.M., Swain-Campbell, N.R. & Horwood, L.J. (2002). Deviant peer affiliations, crime and substance use: A fixed effects regression analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 30, 419-430.
- Galambos, N.L., Barker, E.T. & Almeida, D.M. (2003). Parents do matter: Trajectories of change in externalizing and internalizing problems in early adolescence. *Child Development*, 74, 578-594.
- Gorman-Smith, D., Tolan, P.H., Loeber, R. & Henry, D.B. (1998). Relation of family problems to patterns of delinquent involvement among urban youth. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26, 319-333.
- Granic, I. & Dishion, T.J. (2003). Deviant talk in adolescent friendships: A step toward measuring a pathogenic attractor process. *Social Development*, 12, 314-334.
- Gray, M.R. & Steinberg, L. (1999). Unpacking authoritative parenting: Reassessing a multidimensional construct. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 574-887.
- Henry, D.B., Tolan, P.H. & Gorman-Smith, D. (2001). Longitudinal family and peer group effects on violence and nonviolent delinquency. *Journal of Clinical Child Psychology*, 30, 172-186.
- Houtzager, B. & Baerveldt, C. (1999). Just like normal: A social network study of the relation between petty crime and the intimacy of adolescence friendships. *Social Behavior and Personality*, 27, 177-192.
- Jöreskog, K.G. (2001). Analysis of ordinal variables. Niet gepubliceerd manuscript.
- Jöreskog, K.G. & Sörbom, D. (1993). LISREL 8: Structural equation modeling with the SIMPLIS command language. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Kerr, M. & Stattin, H. (2003). Parenting of adolescents: Action or reaction? In A.C. Crouter & A. Booth (red.), *Children's influence on family dynamics: The neglected side of family relationships* (pp. 121-151). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

- Kerr, M. & Stattin, H. & Kiesner, J. (in voorbereiding). Peers and problem behavior: Have we missed something?
- Lacourse, E., Nagin, D., Tremblay, R.E., Vitaro, F. & Claes, M. (2003). Developmental trajectories of boys' delinquent group membership and facilitation of violent behaviors during adolescence. *Development and Psychopathology*, 15, 183-197.
- Loeber, R. & Farrington, D.P. (2000). Young children who commit crime: Epidemiology, developmental origins, risk factors, early interventions, and policy implications. *Development and Psychopathology*, 12, 737-762.
- Mounts, N.S. & Steinberg, L. (1995). An ecological analysis of peer influences on adolescent grade point average and drug use. *Developmental Psychology*, 31, 915-922.
- Patterson, G.R. (1993). Orderly change in a stable world: The antisocial trait as a chimera. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 61, 911-919.
- Patterson, G.R., Reid, J.B. & Dishion, T.J. (1992). *A social learning approach: 4: Antisocial boys*. Eugene, OR: Castalia.
- Patterson, G.R., Dishion, T.J. & Yoerger, K. (2000). Adolescent growth in new forms of problem behavior: Macro and micro peer dynamics. *Prevention Science*, 1, 3-13.
- Pettit, G.S., Laird, R.D., Dodge, K.A., Bates, J.E. & Criss, M. (2001). Antecedents and behavior-problem outcomes of parental monitoring and psychological control in early adolescence. *Child Development*, 72, 583-598.
- Poulin, F., Dishion, T.J. & Haas, E. (1999). The peer influence paradox: Friendship quality and deviancy training within male adolescent friendships. *Merill-Palmer Quarterly*, 45, 42-61.
- Quinsey, V.L., Skilling, T.A., Lalumière, M.L. & Craig, W.M. (2004). *Juvenile delinquency: Understanding the origins of individual differences*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Regnerus, M.D. (2002). Friends' influence on adolescent theft and minor delinquency: A developmental test of peer-reported effects. *Social Science Research*, 31, 681-705.
- Scaramella, L.V., Conger, R.D., Spoth, R. & Simons, R.L. (2002). Evaluation of a social contextual model of delinquency: A cross-study replication. *Child Development*, 73, 175-195.
- Simons, R.L., Chao, W., Conger, R.D. & Elder, G. (2001). Quality of parenting as mediator of the effect of childhood defiance on adolescent friendship choices and delinquency: A growth curve analysis. *Journal of Marriage and the Family*, 63, 63-79.
- Simons, R.L., Johnson, C. & Conger, R.D. (1994). Harsh corporal punishment versus quality of parental involvement as an explanation of adolescent maladjustment. *Journal of Marriage and the Family*, 56, 591-607.
- Steiger, J.H. (1990). Structural model evaluation and modification: An interval estimation approach. *Multivariate Behavioral Research*, 25, 173-180.
- Steinberg, L., Lamborn, S.D., Darling, N., Mounts, N.S. & Dornbusch, S.M. (1994). Over-time changes in adjustment and competence among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectful families. *Child Development*, 65, 754-770.
- Stice, E., Ragan, J. & Randall, P. (2004). Prospective relations between social support and depression: Differential direction of effects for parent and peer support? *Journal of Abnormal Psychology*, 113, 155-159.
- Stoolmiller, M. (1994). Antisocial behavior, delinquent peer association and unsupervised wandering for boys: Growth and change from childhood to early adolescence. *Multivariate Behavioral Research*, 29, 263-288.

- Thissen-Pennings, M.C.E. & Bendermacher, A.N.H. (2002). Provisional version of MAKEDYAD: A program for making and analyzing dyads. Research Technische Ondersteuningsgroep (RTOG): Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Thornberry, T.P., Lizotte, A.J., Krohn, M.D., Smith, C.A. & Porter, P.K. (2003). Causes and consequences of delinquency. In T.P. Thornberry & M.D. Krohn (red.), *Taking stock of delinquency: An overview of findings from contemporary longitudinal studies* (pp. 11-46). New York, NY: Kluwer/Plenum.
- Vitaro, F., Brendgen, M. & Tremblay, R.E. (2000). Influence of deviant friends on delinquency: Searching for moderator variables. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 28, 313-325.
- Wheaton, D.E., Muthén, B., Alwin, D.F. & Sommers, G.F. (1977). Assessing reliability and stability in panel models. In D.R. Heise (red.), *Sociological methodology* (pp. 84-136). San Francisco: Jossey Bass.
- Wright, J.P. & Cullen, F.T. (2001). Parental efficacy and delinquent behavior: Do control and support matter? *Criminology*, 39, 677-705.